

JOURNAL OF CATALAN STUDIES

Revista Internacional de Catalanística

[Resenyes / Reviews]

El gust refinat de la llengua

Berta Gaya i Roqueta
B.Gaya@qmw.ac.uk
Queen Mary and Westfield College

TERUEL, M. Elvira *Retòrica, Informació i Metàfora*. Pròleg de Sebastià Serrano. Barcelona. Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Jaume I, Universitat de València, 1997. ISBN: 84-490-1103-5.

El treball de recerca exhaustiu i alhora fascinant que trobem entre les pàgines de *Retòrica, Informació i Metàfora* és un llibre d'assaig deliciós per a tots aquells a qui els agrada paladejar la sensibilitat per a la llengua, el joc i la cultura.

M. Elvira Teruel, amb una àmplia i sòlida formació en el camp de les humanitats, guardonada als VI Premis de Comunicació de Massa per la seva tesi doctoral *Informació i Metàfora* -la base de la qual trobem en aquest llibre-, centra el seu tema d'estudi en l'anàlisi interpretativa dels titulars metafòrics de la premsa, a partir i a través dels quals demostra empíricament el reflex dels valors de la societat en el seu ús del llenguatge.

Partint d'un punt d'inici molt general, un repàs detallat i un estudi sanejat de la *Retòrica* d'Aristòtil, M. Elvira Teruel estableix un seguit de paral·lelismes entre el que ella anomena la "màquina retòrica" i la "màquina periodística". Prenent com a premisses bàsiques el fet que totes dues busquen la manera més persuasiva de transmetre la realitat ('comunicació' és igual a 'persuasió' -implícita o explícita-) i partint de la idea que les 'premisses' es basen en la certesa de les afirmacions, l'autora planteja un seguit d'observacions i de qüestions no resoltes o polèmiques de gran interès que deixa volgudament penjant d'un fil: què és cert i què no ho és, si acceptem que tota comunicació és "subjectiva" per naturalesa?, quin és el grau d'implicació tolerable del periodista en transmetre les notícies?, quins models lingüístics i estilístics cal aplicar als mitjans de comunicació de massa?, fins a quin punt els mitjans de comunicació de massa utilitzen el llenguatge de la societat o, a la inversa, ofereixen a la societat el llenguatge per a ser utilitzat?, es pot parlar de models retòrics de la informació periodística, independentment del discurs ideològic?...

'Comunicació' > *Retòrica* > 'elocutio' > 'metàfora'. Amb gran habilitat, M. Elvira Teruel s'allunya de la generalització inicial del llibre i enfila el centre d'atenció del seu estudi cap al camp de la metàfora i l'estudi del significat des d'una perspectiva

lingüística, retòrica i pragmàtica. (Ella mateixa en alguna ocasió fa un ús metalingüístic simpàtic i escaient de la metàfora a l'hora de titular els propis apartats en què desglossa la seva exposició.)

Defensora de la metàfora com a eina del llenguatge necessària per a traduir en paraules el nostre pensament interior i per a saltar-nos els límits imposats per l'ús literal de la llengua, l'autora teixeix el seu discurs sense perdre'n mai el fil (malgrat la densitat d'alguns conceptes lingüísticofilosòfics hi que planteja). L'exposició un primer marc teòric general es aplicat, seguidament i de manera metòdica, a la pràctica dels mitjans de comunicació.

Basant-se en el 'principi de cooperació' i 'interpretació' entre emissor-receptor de la teoria pragmàtica de la llengua perquè l'acte comunicatiu dels mitjans de comunicació de massa tingui èxit -igual que qualsevol altre acte comunicatiu, si bé amb unes característiques específiques que el fan objecte d'estudi particular-, Teruel s'endinsa progressivament dins l'àmbit dels conceptes i els valors que estructuren i dominen en la nostra societat. Com es demostra, aquests valors queden íntimament lligats i clarament reflectits en el llenguatge, especialment en la premsa -que utilitza el llenguatge viu- i concretament en les metàfores -que són les expressions lingüístiques que estructuren per analogia la manera que tenim de percebre i actuar davant la realitat.

L'anàlisi dels titulars metafòrics que l'autora elabora i la conducció d'aquesta anàlisi per arribar a les seves conclusions pren com a objecte d'estudi 1000 titulars compresos en cinc diaris de la premsa barcelonina entre els anys 1988-1990. Teruel parteix de la "dissecció" de la realitat proposada per aquests diaris i en classifica els principals temes ontològics de les metàfores utilitzades, en particular a cada diari com a fet distintiu, i en general de tots com a reflex d'uns 'constructes' socials comuns (manera de construir, d'interpretar la realitat).

No deixa de ser sorprenent observar que les seccions on s'utilitzen més les expressions metafòriques són les de política, esports, economia i cultura, i que dels temes més recurrents per a versionar-ne la realitat en surt una crua radiografia de la nostra societat: entre molts d'altres trets que ens defineixen -molts de negatius-, som bel·licistes i antropocèntrics perquè freqüentment estructurem els fets de la realitat en termes de *guerra* ("Pujol y Serra se declaran en guerra dialéctica", *La Vanguardia*, p. 263) i *home* (tot allò referent al cos, salut o aparença, bàsicament; "La Costa Brava, de panxa enlaire", *L'Avui*, p. 255). Del fet que els menys utilitzats siguin *justícia* i *diner*, se'n desprèn que malgrat estar sotmesos "a l'apartat de la justícia i al poder del diner, n'ignorem el llenguatge per defensar-nos-en i acarar-nos-hi"(adapt., p. 272; "Las lluvias castigaron a Lleida y Girona", *El Periódico*, p. 257). Entremig, altres valors en alça són *monstres* (expressions de por, temença... "L'espectre del 23-F surt del castell", *Avui*, p. 250), *geo* (relació amb la terra en sentit etnològic; "Dos años de barbecho político", *El Periódico*, p. 252), *sentits* (curiosament més desenvolupats la vista i el gust que no pas l'olfacte, el tacte o l'oïda; "Barcelona i Madrid tastaran la televisió privada d'aquí a onze mesos", *Avui*, p. 252) o *casa* (entesa tan com a construcció arquitectònica o com a món domèstic; "Bancos que lavan más blanco", *El País*, p. 258).

Del creuament de dades aportades per Teruel encara resulta més interessant el fet que tots els diaris, desmarcant-se'n bastant sistemàticament *El País*, solen coincidir en l'elecció dels temes per a referir-se als constructes de la realitat que transmeten, resultats dels quals l'autora n'extreu la convincent afirmació que en el panorama

dels mitjans de comunicació de la nostra societat, en aquest cas la premsa, no hi ha una veritable diversitat ideològica com es tendeix a creure, sinó una complexa diversitat retòrica, simplement. No queda prou clar, però, a quina societat es refereix exactament, què la delimita: parla de Barcelona, de Catalunya, d'Espanya, d'Europa Occidental? Qui som els que hi formem part?

La perfecta estructuració i presentació del fil argumentatiu que segueix l'autora des del principi fins al final, juntament amb la seva agraïda capacitat comunicativa, ens permet anar seguint els seus raonaments en tot moment, malgrat que la densitat del contingut requereixi a vegades un esforç addicional de concentració.

Amb un domini absolut de la matèria, M. Elvira Teruel repassa en aquest llibre temes generals i específics de la retòrica i de la comunicació, amb una actitud plenament observadora, omplint forats "desatesos" per d'altres estudiosos, fent observacions i crítiques agudes a d'altres teories ja formulades, aturant-se allà on encara hi ha algun nus per desfer i no deixant escapar mai cap qüestió que cregui interessant de puntualitzar.

Així doncs, si bé d'entrada pot caldre un cert preescalfament intel·lectual per a entrar a fons en aquest estudi apassionat i apassionant de llenguatge i societat que ens ofereix *Retòrica, Informació i Metàfora*, val la pena practicar l'exercici, a un ritme lent però constant, que -tot parafrasejant M. Elvira Teruel el que alhora ella parafraseja d'Aristòtil- permeti experimentar "el petit 'gustet' que fa 'anar trobant el que ja existeix'".

